

A Rákóczi-ut.

Irta Viharos.

A Rákóczi-ut Budapest kivonata. Azé a városé, a mely csupa keveredtség, csupa ide-odavonulás, csupa máshonnanjöttesség és mégis merő sajátos jellegzetesség. Azé a városé, a mely hol nem fér el a helyén, hol meg kényelmesen elterpeszkedik. Néha olyan szűkek a keretei, hogy hivalkodva szétfeszeti őket, néha betöltetlenül mered rá a mesterséges nagy keretre. Egymás mellett nagy mozgolódás és sehová se jutottság, nagy hangosság és semmitmondás. A nagy város és a nagy falu, a kis város és a kis falu. A nyugat és a vidék, a sietség és a ráérés, a minden fölé kerekedés és a minden elbáméskodás.

A Rákóczi-ut olyan, mint Budapest. Minden pestisége ráfogottság, hiszen csak azóta van, a mióta Pestből Budapest lett. A nagyvárosnak csak néhány külvárosi szögletében maradt meg valamelyes pestiség, minden egyéb mutatkozása, nyilvánulása, jelentkezése, tünete, különossége, eredetisége új alakulat, új összeverődöttség, új sajátosság: budapestiség. A Rákóczi-uton is csak imitt-amott kísért a régi Pest. Egy-egy maradék emléke valahogy belekeveredik az izgalmas, kavargó budapestiségbe és beléje olvad. Ez a mi különös városunk nem a múltban gyökeredzik, hanem gyökérszálaival a jövőbe fogózik. Minden budapestinek büszkének kellene lenni erre az élettani csudára. Milyen kár a pestiség erőszakolásáért, a mikor a budapestiség a városunk életenergiája.

A Rákóczi-ut nem a régen volt Kerepesi-ut, hanem a leendő világáros-boulevard. Különbösen is már a tegnapi Kerepesi-ut is budapesti ut volt, csakis a tegnapelőtti, az

elfeledett volt Pesté. A tegnapi Kerepesi-ut, a melyre még emlékszünk, már vitte-hozta a népet s az életet, az érdeklődést s az izgalmat a város belsejéből a külvárosokba, a külső részekből a belvárosba, a vidékről a fővárosba, Budapestről országgá. Már a tegnapi Kerepesi-ut is a leendő nagyut, a mai Rákóczi-ut készülődése volt. A régi pesti Kerepesi-ut csak városba szegett, városból induló országút volt, a mely nem mezők közt, hanem házak és viskók és kertek közt húzódott és Kerepesen át hozta ide a vidéket, míg a budapesti Kerepesi-ut már nagyvárosi boulevard volt, a melyen tolongott a város. Ezen az uton olvadt bele az ideözönlött vidék Budapestbe és ezt a beolvasztást szolgálta minden, a mi ezen az uton volt: a házai, fogadói, üzletei, kávéházai, szokásai. Furfang köszöntötte benne a naivitást, nagyméretűség a kicsinységhez szokottságot, lármás izgámozgás az együgyű békességet.

Azóta a Kerepesi-utból Rákóczi-ut lett s még nagyobb, még furfangosabb, még hangosabb, még izgalmasabb lett. Ma már az idejött vidéket nem beolvasztja, hanem elnyeli. A sok tizezer máshonnan jött ember a Rákóczi-uton egyszerűen eltűnik: belevész a milliós lakosságba. A Rákóczi-utból lesz az országból Budapest. Ez az ut a mi Canal Grandénk, nagy csatornánk, a melyen az ország beletorkollik a városba.

És a Rákóczi-ut a terjeszkedésünknek is az utja, vagy talán a zsufoltságunk biztonsági szelepe. A mikor már sehogyan sem férünk el a városban, megnyílik a szelep és a Rákóczi-uton kifelé tolnunk a telepekre és falvakra. S hogy a nagy pályaudvar is az ut végén van: a Rákóczi-ut az az ut, a mely mindenhová visz és a mely mindenhol idehoz. Forgalom tulajdonképpen csakis ezen az uton van,

a többin csak jöves-menés és kocsijárás van. És forgalmából más utaknak is juttat, elárasztja vele a környéket: az Erzsébet-körút forgalma a Rákóczi-utéből él. Tőle kapja. Mire ez a körúti forgalom fölerkezik a Király-utczáig, a színét, sűrűségét, a tolongásos voltát elveszti. Odáig Rákóczi-uti jellegű, azontul Andrassy-uti akaródzása van.

A Rákóczi-uti forgalom merő sietség. Ezen az uton csak olyan emberek mennek, a kik a dolguk után járnak. Ezen az uton nem sétálnak, nem csatangolnak, nem lödörögnek, itt mindenki azért megy, mert valamiért jött, valamit visz, vagy valamit hoz. Ez az ut igazán csak a kivonata Budapestnek s nem a képmása: hiszen ezen az uton az embereknek dolguk van és nincsen érkezésük. Reggel, ebéd után, munkakezdés előtt és délben és este, munkavégzés után a forgalom megárad; a munkába menők és munkából jövők előzönlök az utat. Mindenki azzal rohan, hogy kár minden perczért. Az esti özönlés világvárosi néptolongság; a gyalogjáró-utakon hömpölygő sokaság, a sokaság pedig merő cikázás, kigyózás, lökdösődés, torlódás. Senlenek; a bohémeknek sem, a kik a finom, drága helyekre járnak, a műbohémeknek sem, a kik a finom, drága helyekre járhatnak. A drága telkeken bérkaszányákat építettek. Olyanokat, a melyek lehetőleg kiabálnak s ráczáfolnak arra a mondásra, hogy az építészet megfagyott, megkövesedett zene. Ez az építészet megolvadt, fölforralt, sístergő, robbanásos láрма.

Az új házak négy-öt emeletesek, s a házbérek százemeletesek. A Rákóczi-uton nincs átmenet a vidéki szélesben lapultság és a városi sokemeletesség közt, mint a hogy még tíz-tizenöt évvel ezelőtt a Kerepesi-uton volt. A vidékről, a békességes alacsonyágokból jöt-

tek egyszerűen beletántorodnak, belekábulnak az erőszakos magasságokba. Egyszeriben a nagy bérkaszárnnyák közé jutnak. Szek az ormótlan, de ormokkal és tornyokkal telelakott épületek s köztük a szünetlen izgalmas megújulás, a hőmpolygó sokaság, a dagadó nagyélet, a türelmetlen sietség és kiméletlen rőnemérés nem olyan elemek, a melyek tegnapi való emlékeztést rögzítenének. Semmi kerepesi-utiság sem maradt meg a Rákóczi-uton.

Még a híres kerepesi-uti izlés sem maradt meg benne, a mely az izlés nélkül szűkölködökkel való nagy visszaélés volt. Körülbelül olyanformán alakult, a hogy Amerikában a négerék izlése. A különöességben, a rikoltóban való örömből fakadt. Ezt az örömet az üzleti fufang szította. A naivitást kábító százféle praktika mesterkedett a kerepesi-uti nép körül és izgatta cifrasághoz való kedvét. A vidéki nép a különöességben a divatot látta s a városi nép az olcsóságot kereste benne. A bolt nem várhatta meg, míg a vevő beléje esik, hanem magához kellett édesgetnie, vagy erőszakolnia a gyantlanokat. Olyanokat, a kik nem is akartak vásárolni, de a rikoltó holmi és az izgalmas olcsóság megfogta őket. Megvették a lehetetlenségeket is.

A Kerepesi-utról az izléstelenség áradata előntötte a vidéket. Üvöltő színek, ordító formák sajátos hangosságot vittek a vidék csendjébe. S az embereket a hangossággal kibékítette az a tudat, hogy a divat szólal meg benne. A divat mindent jóvá tesz, a divat minden lelkiismeretet megnyugtát, minden izléstelenséggel megbékít és az izlést megfélemlíti. S a divat a Kerepesi-utról ment országgá. Divat volt mindaz, a mit a Kerepesi-uton kieszáltak, vagy a min a Kerepesi-uton tul

akartak adni. S ez a divat az olcsóság révén a főváros külső kereteiben is elterjedt. Azokban, a melyek a Kerepesi-uton jöttek-mentek, jártak-keltek. Bent, a belső részekben csufolódva emlegették a kerepesi-uti izlést s ez az izlés fogalomná lett, a melylyel az asszonyok egymást ijesztgették.

Lassan-lassan olyan ijedtség támadt a szünetlen ijesztgetés folytán, hogy a külső kerületek és a vidék is megéreztek. A divat iránt való érdeklődés fluidumképp árad asszonyról-asszonyra s ez a fluidum még az osztályok közt levő messzeségeken is át tud hatolni. És egyszerre csak a Kerepesi-ut népe gyanakodni kezdett a kerepesi-uti izlésre: nem hitt a csábításainak és nem hatotta meg az olcsósága. A kerepesi-uti izlésnek át kellett alakulnia. A rikoltást, az ormótlanságot, a cifraságot abba kellett hagynia. Mire a Kerepesi-utból Rákóczi-ut lett, a Kerepesi-ut sajátos, különös izléstelensége megszűnt. Már a Rákóczi-uton is az egyéni izléstelenség érvényesül.

De vásárnak megmaradt a Rákóczi-ut. Mindenfelül jöttek mindenféle dolog után járók, vidékről, városból valók tolongása boltok, mulatóhelyek, kávéházak közt: vásár. A vásár nemcsak vásárlás, hanem összeverődés, ezreknek találkozása, érdeklődéseknek egymáshozférése. A vásár egymáshoz nem tartozóknak kongresszusa, s olyanoknak, a kiknek egymáshoz semmi közük sincs, akaratlan egymáshoz kapcsolódása. A vásáron levők az egymás tudomását cserélgetik s az egymás ösztöneiben osztozkodnak. A Rákóczi-uton, a hol a sokaság folyvást megújul, a hol az emberek egymás mellett elsietnek, a hol az embereknek dolguk és más dolguk van, ilyen vásári hangulat, vásári izgalom, vásári együvértartozás uralkodik el. Talán a Rákóczi-ut az

egyetlen utczánk, a melynek közvéleménye, közérzlete van.

Vidékről és városból valók, csupa más-máshonnan valók és mást-mást akarók özönki se a maga sietségével siet, mindenkit az áradat sietése visz. Egy-egy boltkirakat előtt meg-megáll valaki: olyan, mint a gomolygás magja. Köréje rakódnak a sokaság közel rétegei és hirtelen csoportosulás támad. De a csoportot hamarosan elsodorja a hatalmas özönlés és folyik tovább kigyózza, torlódba, szétlapitva, összeverődve a nagy néphömpölygés.

Ez az esti sokaságáradás monumentális. Ugy hat, mintha a budapesti százezrek mozgólódása volna. Mintha az egész város fölvonulna azon az egy uton, ezrek ezreknek nyomában: olyan ez az emberáradat, és mintha a sokaságban az egész város mindenkije egyszerre beszélne: olyan ez a morajlás, a mely az esti Rákóczi-uton végigzug. A zugó hangtengerből ki-kirikoltanak éles hangosságok, az utczai kiáltások: a víz hullámzásában ók a hullámhegyek. S a kocsituton egymás nyomában, egymás mellett, egymással szemben döcögő, száguldó, vánszorgó, rohanó szekerek, kocsik, géphintók. Mindegyiknek más a hangossága, a robogása, a túlkölése, a zakatolása. Csupa behullámzás a hangtengerbe, csupa beleczikázás az össze-vissza sürgésbe. S a zugásba és hömpölygésbe, a hangosságba és mozgásba beleszakad a harmadik tenger árja, a fényeké, a világosságoké: a magas oszlopokról leözönlő fehér villamos világosság, a kirakatok, a bolti lámpások tarka fényessége, a gázlámpások zöld tündöklése, a tüzes felírások lángolása. Nagyszerű árnyékok és nagyszerű fények, diadalmas világosság és próbálkozó sötétségek áramlanak az izgalmasan szép esti tengerbe.

Ugyan miféle pestiség van ebben a monumentális budapestiségben?

A régi Kerepesi-uti házak közül néhány megmaradt. De a ház csak olyan, mint a ruha, a melyről meg van írva, hogy nem ő határozza meg az embert. Velenceze régi házai-
ban, régi kövei közt mai új velenceiség él s a nürnbergi régi házakban a gyárvárosi új nürnbergiek élnek. A Rákóczi-ut megmaradt egy-két régi viskója nem maradék szigete a kerepesi-uti régiségnek. A Rókus-kórházat kivévén, még nem is emlékek. Csak éppen maradványok. Inkább alkalmatlankodnak, mint emlékeztetnek. Maholnap már a régi pestiek is csak ugy emlékeznek az otromba kórházra, hogy a város mindig le akarta bontatni.

Ez az épület az akaratunk állhatatosságának hirdetője. Sok-sok évtized óta le akarjuk bontani s ez az akaratunk most sem változott meg. Ez a mi városunk sokat akart, a mit meg is valósított: nagyot, szépet, okosat. Ma már nem lehet tudni, hogy még most is akarná-e azt, a mi megvalósult. Vajjon nemcsak eszesélyek, ötletek, nagyzások, hirtelen akarózások voltak-e ezek a megvalósultságok. De a Rókus-kórház meghagyásával bebizonyítjuk, hogy tudunk állhatatosan akarni. Hadd akarhassa még néhány nemzedék a Rókus lebontását! Mikor megépítették, a városon kívül volt; akkor a Kerepesi-ut néhány kastély, néhány ház, néhány fogadó és néhány kert közt vitt ki Kerepesre és Csömörre. Nagy-Pest számára a világ Kerepesen, Csömörön, Soroksáron, Üllőn és Váczon kezdődött. Világgá vivő utjait ezeknek a községeknek irányította, a messziségeket róluk nevezte el. A Kerepesi-uton mégis már a Rókuson tul nyílt meg számunkra a nagyvilág: a Kelet, az Alföld, a vidék. S a nagyvilág csakhamar küljebb távolodott, Pest

küljebb hatolt, a Rókus pedig bekerült a városba. Azóta alkalmatlan a város számára. Száz év óta s az marad még sokáig.

Talán még csak az a kétemeletes régi Kerepesi-uti ház emlékezetes, a mely a Rákóczi-ut és a Sip-utcza sarkán áll. Petőfi Sándor és Jókai Mór lakott benne. Jókai a Petőfiék szobaura volt benne. A ház is megvan, a szobák is megvannak; egyiken sincs emléktábla. A ház a múlt század elejéről való, s azóta, hogy ilyen nevezetes lakói voltak, nem igen változott meg. Homlokzata telidestele van bolti czégtáblával, de talán egy kis emléktáblára való hely akadna rajta. Ha ez a ház a Rajna partján volna és Goethe lakott volna benne, régen megemléktáblázták volna. Mint a hogy egész sor olaszországi házon emléktábla jelzi, hogy Goethe bennük meghált, vagy lakott. Láttam olyan emléktáblát is, a mely azt mondja, hogy: »ezen a helyen állt valamikor az a ház, a melyben... stb.«

Egy-két régibb fogadó is megmaradt a kerepesi-uti időből; olyan, a melybe a vendég kocsisul, lovasul száll meg. De már az ő vendégeik is vasuton érkeznek s az udvaron az állások üresek. Néha egy-egy szekér áll bennük, de hintó már nem kerül. A hintós vendég vasuton jár. A csárdaszerű kis korcsmák is a Rákóczi-utról eltűntek. Senkinek sem kel-
lenek, torlódnak benne és mégis van néplelke. Ebbe a lélekbe beleolvad az ezer külön akarás, az ezer másféle érzés, a százezer elfoglultság és előítélet. A Rákóczi-ut az igazi utcza. Az akarni, a hevülni, a lázongani, az érzelegni, a nekivadulni s az elolvadni tudó utcza. A Rákóczi-ut népe bármikor átalakulhatna népgyűléssé, bármikor határozhatna s bármikor végrehajthatná azt, a mit akar. A Rákóczi-utnak lelke, hangulata, véleménye, szokása van. A Rákóczi-ut nem közlekedő ut, hanem

a nagyvárosi forgalomnak; embereknek és lelkületeknek, a sokaságnak és a népleleknek áramló utja. Olyanféle a város élettengerében, mint a golf-áramlat az oceánban.

S ezért mindennemű tüntetésnek és föl-
vonulásnak a legkellőbb utja. Egyszeriben összegyűjti a tizezreket és egyszeriben kialakít tömegakarásokat és sokaságindulato-
kat. Valamikor a Muzeum-köruti sarka volt a tüntetés góczpontja; régebben, a mikor még diákok szólaltatták meg az utcza lelkét. Mikor még valamelyest vidékiesen a jogászok voltak a közhangulat rendezői. Akkor az egyetemek körül rendeződött ez a hangulat. De azután magára eszmélt az utcza s azóta már magától verődik össze. Most a nagy népforgalmi utak keresztezése s a külvárosok betorkolásai a tüntetések kezdőhelyei. A Rákóczi-ut s a Nagykörut sarka, a Rákóczi-ut s a Baross-tér találkozása az ilyen góczpont. Itt kezdődnek a nagy utcza hozzászólások. Innen szórja szét őket a rendőrség a mellék-
utczába.

Talán seholse vertek be annyi ablakot, mint a Rákóczi-uton. A tüntető ember olyan, mint a Petőfi juhásza, a kitől nagy elkeseredésében mi telhetett? Nagyot ütött botjával a számár fejére. A tüntető, a mikor a torkába fojtják a szót, betöri az ablakot, a mely az ügyébe kerül. A gázlámpás, vagy a ház ablakát. Nagy számárság, de hiszen mi telhetett tőle: a számár fejére ütött. A Rákóczi-ut lakói, kereskedői már hozzászoktak az ablakaik beveretéséhez s talán az ablakok árát előre beszámítják életük és üzletük számadásába. Azért Rákóczi-utiak ők, hogy maguk is bele-
törődjenek az ut szokásaiba s maguk is természetesen tartásuk azt, a mi ennek a nagy-
szerűn eleven, a maga és a nagyváros életét élő utczának természetéből folyik.